

YÜZYILIN İSTANBUL'U

İSTANBUL
TİCARET
ODASI
— 1882 —

YÜZYILIN İSTANBUL'U

(1923 - 2023)

Editör
Prof. Dr. Ahmet Emre Bilgili

İSTANBUL
TİCARET
ODASI 1882

İSTANBUL YAYINLARI
YAYIN NO: 2024 - 29
İSTANBUL, 2024

İTO Çağrı Merkezi

444 0 486

İTO Yayın Kurulu

Mehmet Develiođlu

Münir Üstün

Prof. Dr. Nihat Alayođlu

Erhan Çardaklı

Hasan Uluç Hacıhasanođlu

A. Erdem Kiracı

Tolunay Dayı Yalçın

İTO yayınlarna internet sitemizden ulaşabilirsiniz.

www.ito.org.tr

Editör

Ahmet Emre Bilgili

Yazarlar

Nazan Ölçer, Coşkun Yılmaz, Rahmi Asal, Ekrem Aytar, İlhan Kocaman, Nesrin Taşer, Emine Demir, Akansel Yalçınkaya, Hasan Büyükdede, Rahmi Deniz Özbay, Bülent Katkık, Sabahattin Aydın, Ahmet Emre Bilgili, Metin Çelik, Azmi Özcan, Ersin Şiyhan, Âsude Alkaylı, Bekir Berat Özipek, Erhan Erken, M. Sinan Genim, Özge Bilge Kara, Mahmut Ak, Levent Şahin, Sevtap İshakoğlu Kadiođlu, Mustafa Gündüz, Necdet Subaşı, Mario Levi, Celile Eren Ökten, Arif Bilgin, Aynülhayat Uybadın, Kübra Sultan Yüzüncüyıl, Hasan Taşçı, İsrail Kuralay, Önder Küçükerman, F. Çiçek Derman, Uğur Derman, Bekir Bilgili, Emin Nedret İşıli, Âlim Kahraman, Abdulhamit Avşar, İhsan Kabil, Kâmil Engin, Murat Sâlim Tokaç, Murathan Yusufuođlu, Şeyma Samur

Tashih

Hicret Kobalas

Baskı Öncesi Hazırlık

Burcu Merve Fındık

Grafik Tasarım

Tekin Öztürk

Projesanat

www.projesanat.com.tr

Kapak Tasarım

Harun Tan

Baskı

Vizyon Basımevi Kağıtçılık Matbaacılık ve Yayıncılık Sanayi Ticaret Ltd. Şti.

www.vizyonbasimevi.com.tr

Sertifika No: 52098

ISBN 978-625-6722-38-5 (Basılı)

ISBN 978-625-6722-39-2 (Elektronik)

I. Baskı: Ekim 2024, İstanbul

Copyright © İTO (İstanbul Ticaret Odası)

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü, yazarın ve İTO'nun önceden yazılı izni olmaksızın mekanik olarak, fotokopi yoluyla veya herhangi bir şekilde çoğaltılamaz. Bu eserin bazı bölümleri veya paragrafları, sadece araştırma veya özel çalışmalar amacıyla yazarın adı ve İTO belirtilerek bilgisi dâhilinde kullanılabilir.

İçindekiler

Takdim	7
Ön Söz	9

TARİHİ İSTANBUL VE ARKEOLOJİ

Müzecilikte Bir Asrın Hikâyesi

Dr. Nazan ÖLÇER	13
-----------------	----

Katman Katman Dile Gelen Tarih; Arkeolojik Kazılar

Dr. Coşkun YILMAZ - Rahmi ASAL - Ekrem AYTAR	37
--	----

Sûr-i Sultânî İçinde Bir Müze-i Hümayun

İlhan KOCAMAN - Nesrin TAŞER	99
------------------------------	----

Ayasofya'nın Son Yüzyılı (1923-2023)

Dr. Coşkun YILMAZ	111
-------------------	-----

Haluk Hoca Döneminde Ayasofya

Prof. Dr. Ahmet Emre BİLGİLİ	125
------------------------------	-----

İlber Ortaylı ile İstanbul Üzerine

Prof. Dr. Ahmet Emre BİLGİLİ	131
------------------------------	-----

Çürüksulu Ahmet Paşa Köşkü

Emine DEMİR	151
-------------	-----

EKONOMİK VE SİYASÎ HAYAT

İstanbul Ticaret Odasıyla Ticaretin Yüzyılı

Doç. Dr. Akansel YALÇINKAYA	157
-----------------------------	-----

İstanbul'da Sanayi

Hasan BÜYÜKDEDE	181
-----------------	-----

Galata'dan Finans Merkezine

Prof. Dr. Rahmi Deniz ÖZBAY	205
-----------------------------	-----

<i>Türk Seyyâhîn Cemiyeti Üzerinden İstanbul'da Turizmin Yüzyılı</i>	
Dr. Bülent KATKAK	223
<i>İstanbul'un Sıhhat Almanığı</i>	
Prof. Dr. Sabahattin AYDIN	245
<i>Reddiyeden Ötekileştirmeye, Rekabetten Kabullenmeye Ankara'nın Yüzyıllık İstanbul Siyaseti</i>	
Prof. Dr. Ahmet Emre BİLGİLİ - Dr. Metin ÇELİK	263
<i>İstanbul'da Belediye Yönetimi ve Başkanları (1923-2023)</i>	
Prof. Dr. Azmi ÖZCAN	287
<i>Sporun Başkenti İstanbul</i>	
Ersin ŞİYHAN	329
<i>Asırlık İstanbul Markaları</i>	
Âsude ALKAYLI	351
<i>İstanbul'da İş Dünyası Üzerinden Yüzyılın Kısa Hikâyesi</i>	
Prof. Dr. Bekir Berat ÖZİPEK - Dr. Erhan ERKEN	383
<i>6 - 7 Eylül'ü Hatırlamak</i>	
Prof. Dr. Bekir Berat ÖZİPEK	415
ŞEHİR VE SOSYAL HAYAT	
<i>Boğaziçi ve İstanbul Mimarîsi</i>	
Dr. M. Sinan GENİM	421
<i>Tophane'nin Sosyo-Mekânsal Değişim Öyküsü</i>	
Özge Bilge KARA	449
<i>İstanbul'da Yükseköğretim</i>	
Prof. Dr. Mahmut AK - Prof. Dr. Levent ŞAHİN - Prof. Dr. Sevtap İshakoğlu KADIOĞLU	463
<i>İstanbul'da Eğitim</i>	
Prof. Dr. Mustafa GÜNDÜZ	483
<i>İstanbul'da Dinî Hayat</i>	
Dr. Necdet SUBAŞI	519
<i>İstanbul'da Gündelik Hayat Nasıl Değişti?</i>	
Mario LEVİ	541

İstanbul'da Çocuk Olmak

Doç. Dr. Celile Eren ÖKTEN _____ 563

Cumhuriyet Dönemi İstanbul Mutfağı

Prof. Dr. Arif BİLGİN - Dr. Aynülhayat UYBADIN - Dr. Kübra Sultan YÜZÜNCÜYİL _____ 581

Prof. Dr. Sadettin Ökten ile İstanbul'un Yüzyılı Üzerine Söyleşi

Dr. Hasan TAŞCI _____ 613

KÜLTÜRÜN BAŞKENTİ

Türk Kültür Sanat Endüstrisinin Beşiği İstanbul

Dr. İsrail KURALAY _____ 647

Ehl-i Hireften Alamet-i Fârikaya Tasarım

Prof. Önder KÜÇÜKERMEN _____ 685

Gelenekli Sanatların Merkezi İstanbul

Prof. Dr. F. Çiçek DERMAN _____ 709

Hüsn-i Hat, Ebrû ve Cild San'atları

Prof. (hc) Uğur DERMAN _____ 723

İstanbul'da Matbuat

Bekir BİLGİLİ _____ 735

Sahafın Dünyasında İstanbul

Emin Nedret İŞLİ _____ 777

Bir Asrın Edebiyatı

Dr. Âlim KAHRAMAN _____ 799

Hasdal Vericisinden Küçük Çamlıca Kulesine

İstanbul Yüzylında Radyo ve Televizyon Yayıncılığı

Prof. Dr. Abdulhamit AVŞAR _____ 821

Yeşilçam'dan Bugüne

İhsan KABİL - Kâmil ENGİN _____ 847

Mûsikî ve İstanbul

Prof. Dr. Murat Sâlim TOKAÇ - Arş. Gör. Murathan YUSUFOĞLU _____ 871

Müvezzilik

Şeyma SAMUR _____ 889

Takdim

Istanbul, rivayetler doğru ise tam 85 yüzyıla tanıklık etti. Jeolojik başkalaşimlardan medeniyet oluşumlarına, ticaretin içerik değiştirmesinden insanın “kemâl”e yolculuğuna kadar büyük değişim ve dönüşümlerin hem içindeydi hem sebebiydi.

Nasıl MS 4. yüzyılda şânına yaraşan en büyük görkeme ulaşıp bunu tarihinin başlangıcı yaptı ve dönemin bilinen en büyük imparatorluğu olan Roma'nın başkentliğini üstlendiyse;

Nasıl 15. yüzyılda “bir ömür beklediği” fâtilhleri kabul edip Türk ve İslâm tarihinde köklü Batı'ya doğru yürüyüşün muzaffer muhâfızlığını deruhte ettiyse;

20. yüzyılın ilk çeyreğinde de böylesine tarihi ehemmiyete sahip bir hamle yaptı.

İstanbul, 470 yıl boyunca nüvelenip gelişmesi için zaman ve mekânın bütün boyutlarını seferber ettiği Türklerin medeniyet hareketine yeni bir istikâmet çizdi.

1923'te Cumhuriyet'in ilânıyla imparatorluk birikimi üzerine yeni bir coşku içinde kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul'un “geçmiş ihyâ, geleceği inşa” gücüyle “kurtlar sofrası” bir dünyada istiklâlini ve mevcudiyetini koruyacak başanların kahramanı oldu. Zîra İstanbul,

“büyük” dönüşümlerin özünün “büyük” bir geçmiş olduğu gerçeğinin biricik örneğiydi.

Bu bilinçle İstanbul, 1923'ten 2023'e ulaştığında geride bıraktığı yüzyıla yeni yüzyıllar ekleyecek kadar büyük bir müktesebata erişti. Söz gelimi ekonomi ve ticarete 100 yılın birikimi, güçlü üretim potansiyeline erişmek ve İstanbul'u tarihî rolü olan küresel ticaret merkezlerinden biri yapmaya ulaşmaktı. Ama İstanbul'un farklılığı, gerçek anlamda kültürden spora kadar kâmil bir gelişme ve atılımı sağlayacak çoklu alan öncüsü olmalıydı.

Bunun en somut göstergesi de elinizdeki çalışmadır. Değerli ilim adamı Ahmet Emre Bilgili'nin editörlüğünde hazırlanan çok yazarlı bu kitapta, her akademisyen kendi uzmanlık alanında İstanbul'un gücünü resmediyor. Türkiye'nin birikimi, İstanbul'un 100 yıllık kimliğini kaleme alıyor. Sadettin Ökten'den İlber Ortaylı'ya, Mario Levi'den Önder Küçükerman'a kadar onlarca uzman ve akademisyen bize bir yüzyılı anlatırken gelecek yüzyılın da nasıl biçimleneceğinin müjdesini veriyor.

Emeği geçenlere teşekkür ediyor, ikisi artık “Kitap İstanbul” markasıyla “bir” olan “İstanbul” ve “kitap” severlere ise keyifli bir keşif okuması diliyorum.

Saygılarımla.

Şekib Avdagiç

İstanbul Ticaret Odası
Yönetim Kurulu Başkanı

Ön Söz

Şehir olarak İstanbul'un tarihsel birçok hususiyetleri olmasına rağmen Müslümanlar açısından onu *Kızılma* haline getiren Peygamberimiz Hazreti Muhammed (S.A.V) tarafından fethinin müjdelenmiş olmasıdır. İslâm tarihi boyunca bireysel ve devlet yapılanması düzeyinde birçok kişinin, komutanın ve hükümdarın bu fethi niyetlenmesi ve seferler yapmasının sebebi bu müjdeye mazhar olabilmektir. İstanbul bu niyetle tarihte defalarca çetin mücadelelere ve uzun süreli kuşatmalara sahne olmasına rağmen bir türlü ele geçirilememiştir. Nihayet beklenen müjde; uzun ve planlı bir hazırlık dönemi yapan, dönemini aşan teknoloji kullanan, maddî manevî lojistiği güçlü, seçkin komutanları ve askerleri ile yılmaz ve sabırlı bir mücadele örneği veren Fatih Sultan Mehmet Han'a müyesser olmuştur.

Bütün bir Orta Doğu, Doğu Avrupa ve Akdeniz havzasını ihata eden geniş bir coğrafyada çok uzun bir dönem hâkimiyet tesis etmiş az sayıda devletten biri olan Osmanlılar, tarih sahnesinden çekilince yerini Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakmıştır. Bu kadim şehir İstanbul, yeni hükümetin bir iç stratejisi gereği bir süre sahipsiz kalmış ardından da tarihî misyonunu yeniden dirilterek genç Türkiye'nin ekonomik, siyasî ve kültürel lokomotif olmuştur. Yüzyıllık Cumhuriyet deneyimi, İstanbul'a yeni tecrübe-

ler kazandırmış özellikle Menderes, Demirel ve Özal çizgisinde sürdürülen politikalarla sadece ülke için değil uluslararası alanda da cazibe merkezi bir şehir konumuna yükselmiştir. Erdoğan döneminde ise hem ciddi yatırımlar olmuş hem de ülke kalkınması için Yavuz Sultan Selim Köprüsü, İstanbul Havalimanı, tarihî İpek yolunun demir yolu uzantısını Avrupa'ya bağlayan Marmaray projesi, İstanbul'un Anadolu ile bağlantısını hızlandıran Osman Gazi ile 1915 Çanakkale köprüleri, önemli kamu finans birimlerinin merkezlerinin İstanbul'a taşınması gibi birçok projenin mekânı veya odağı olmuştur. Böylece İstanbul tarihte olduğu gibi küresel düzeyde ekonomik, kültürel ve ticarî açıdan stratejik değerini yeniden elde etmiş, siyasî başkent olan Ankara'yla rekabet eden değil ülke yönetimi ve istikrarı adına tamamlayıcı bir fonksiyon üstlenen bir şehir hüviyeti kazanmıştır.

İstanbul'un geçirdiği son asrı farklı boyutlarıyla ele alarak kalıcı bir yayına dönüştürme fikri İstanbul Ticaret Odası yönetimince tarafımıza iletilince bir bütünlük ve kapsayıcılık oluşturma vizyonu ile müzakereleri başlattık. Hem İstanbul Ticaret Odası yönetimince oluşturulan kurul ile hem de kendi çevremizdeki akademisyenlerle hızlı bir görüş alışverişi oluşturarak konuyu olgunlaştırmaya gayret ettik. Nihayetinde bu kadim şehrin son bir as-

rını farklı boyutlarıyla bir usul çerçevesinde ele alan ve kendi içerisinde bir analiz mantığı barındıran değerlendirmeleri bir araya getirerek hayata geçirilecek eserle maksadın hasıl olacağı kanaatine ulaşmış çalışmalara başladık.

İstanbul ile ilgili aslında yazılmamış bir konunun neredeyse kalmamış olduğu düşünülebilir. Bu nedenle geçirdiğimiz bu koca asrın kendi iç bütünlüğü üzerinden güncel bir değerlendirme ile yazılması için ele alınacak konular ve konuya uygun yazarlar hakkında uzun süreli müzakereler gerçekleştirildi. Belirlenen yazarlarla iletişime geçerek, yüz yüze görüşmeler yaparak yazılardaki usulü ve bütünlüğü konuşarak yazım aşamasına geçtik. Yazarlarımızla zaman zaman konu üzerinde çeşitli değerlendirmeler yapmak sureti ile her yazıyı kendi içerisinde olgunlaştırmaya gayret ettik. Kurul toplantılarımızda genel gidişat üzerinden değerlendirmelerde bulduk ve gerekli görülen tedbirleri alarak yola devam ettik. Nihayetinde usulde anlaştığımız şekilde yazıların derleme işlemlerini tamamladık. Görseller ve diğer teknik konularla ilgili çalışmalarımıza hız vererek tasarım öncesi hazırlıklarımızı bitirdik. Kreatif açıdan keyif veren titiz bir tasarım sürecinden sonra da eser baskıya hazır hale geldi.

Yayın hazırlıkları içerisinde yaşadığımız bize acı gelen bir *takdiri* de sizlerle paylaşmak isteriz. “İstanbul’da Gündelik Hayat” konusunu yazan değerli yazarımız Mario Levi ile konu üzerinde sıkça telefon görüşmesi yaptık. Bu süreçte yaşadığı rahatsızlığa vurgu yaparak yazının uzadığı endişesini dile getirdi. Yazıyı çok önemseydiği için yazarlık hassasiyetiyle

bizden kaleme aldığı yazı için bir “demlenme” süresi talebinde bulundu. Biz de kendine dilediği kadar vakti olduğunu söyleyerek rahat olmasını sağlamaya çalıştık. Nihayetinde yazıyı tamamlayarak gönderdi ve üç gün sonra da vefat haberi geldi. Bu süreçte büyük üzüntü hissetmemize yol açan bu kayıp tüm ekip arkadaşlarımızı derinden üzdü. Ancak ilâhî takdire boyun eğmekten başka yapılacak bir şey yoktu. Tesellimiz ise Mario Levi gibi usta bir kalemin son yazısını elinizdeki bu eser için kaleme alması oldu.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki fikir sahibi, kurumsal olarak İstanbul Ticaret Odası Yönetim Kurulu oldu. Başkan Şekib Avdagiç nezdinde bütün yönetim kuruluna bu fikrin hayata geçirilmesi konusunda desteklerinden dolayı teşekkür ediyoruz. Çalışmanın kesinlikle bir boşluğu doldurduğuna, İstanbul’un son asrını ele alan bu özgün değerlendirmelerin meraklıları için bir başvuru kaynağı niteliğinde olduğuna inanıyoruz. Söz gelimi bir asır içinde İstanbul’daki arkeolojik kazıları değerlendirdiğimiz bölüm bile sahasında önemli bir boşluğu dolduracak niteliktedir. Tüm yazarlarımıza gayretleri için en içten teşekkürlerimizi sunarız.

İstanbul’un yaşanmış bir asrına ilişkin değerlendirmelerden oluşan bu çalışma İstanbul Ticaret Odasının tüm ülkeye bir kültür armağanıdır. Kültürel hayatımız açısından bir fayda ortaya çıkarması dileğiyle bu çalışmanın hayata geçirilmesinde emeği geçen herkese ve ortaya çıkan eseri okuyarak asıl değerini bulmasını sağlayacak siz okurlarımıza teşekkür ediyoruz.

Prof. Dr. Ahmet Emre Bilgili
Editör

Mûsikî ve İstanbul

Prof. Dr. Murat Sâlim TOKAÇ
Arş. Gör. Murathan YUSUFOĞLU

Prof. Dr. Murat Sâlim TOKAÇ

1992'de Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun oldu ve aynı üniversitede Tıbbi Mikrobiyoloji Anabilim Dalında Mikrobiyoloji doktorasını tamamladı. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında Türk Din Müsikisi doktorası yaptı. 1991 yılında Kültür Bakanlığı Samsun Devlet Klâsik Türk Müziği Korosu'na ney ve tanbur sanatçısı olarak atandı. 2004 yılında aynı koronun şefliğine getirildi. 2007 yılında kurucusu olduğu İstanbul Devlet Türk Müziği Araştırma ve Uygulama Topluluğu'na sanat yönetmeni olarak atandı. Ulusal ve uluslararası organizasyonlarda toplulukla konserler ve solo resitaller verdi. Sanat Yönetmeni, solist, ney ve tanbur icracısı olarak yetmiş kadar prodüksiyona (CD, plâk, kitap) imza attı. 2014 yılında Türk Müziği Yorumculuğu alanında doçentliğini aldı. 2018'de sertifikasyon programını tamamlayarak Müzikterapi Uygulamaları uzmanı olmaya hak kazandı.

2012 - 2021 yılları arasında TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar genel müdürü olarak görev yaptı. 2018 yılında seçildiği Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Bilim Kurulu üyeliği devam ediyor. 2022 yılında Haliç Üniversitesi Konservatuvarına profesör olarak atandı. Hâlen Konservatuvar müdürü olarak vazifesini sürdürüyor.

Arş. Gör. Murathan YUSUFOĞLU

2016 yılında eğitime başladığı Haliç Üniversitesi Konservatuvarından 2020 yılında mezun oldu. Konservatuvar yıllarında Prof. Mutlu Torun'la ud eğitimine başladı. Çeşitli koro ve organizasyonlarla birlikte konserlere katıldı. Mezun olduktan sonra yine aynı üniversitede Türk Musikisi alanında yüksek lisans eğitimine başladı. Araştırma görevlisi olarak bulunduğu üniversitede Osmanlıca, müzik tarihi ve ud dersleri vermeye devam ediyor.

Giriş

Bu çalışmada Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde imparatorluğu yıkılmaktan kurtarmak amacıyla gerçekleştirilmeye başlanan ve Cumhuriyet döneminde de devam etmiş olan reform hareketleri ile bunların sonuçlarının; Cumhuriyet dönemindeki müzik kurumlarına, müzik politikalarına, müziğin yüzyıl içerisinde uğramış olduğu değişikliklere ve Cumhuriyet döneminde yetişen sanatçılar ile dönemler üzerinden yansımalarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu 18.yy'dan itibaren devrin diğer büyük güçleri karşısındaki askerî ve teknolojik üstünlüğünü kaybetmeye başlamasıyla birlikte sistematik olarak köklü bir dizi reform ve ıslahat hareketleri gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu reform ve ıslahat hareketleri içerisinde başlıca askerî, hukukî ve sosyal reformlar büyük rol almış ve ön plana çıkmıştır. Özellikle Sultan III. Selim devrinden itibaren yapılmaya başlanan ıslahat hareketleri, Sultan II. Mahmud devrinde büyük bir ivme kazanmıştır. Osmanlı Devleti gerçekleştirmeyi hedeflediği ıslahatları belirlerken devrin batılı devletlerinin sistemlerini rol model almıştır. Bunun sonucu olarak gerçekleştirilmeye baş-

lanan reformlar ve ıslahatlar, Osmanlı sistemini köklü bir değişime uğratmış ve başta saray çevresinde olmak üzere Osmanlı halkının günlük yaşantısını da etkilemeye başlamıştır. Sarık yerini fese; entari yerini pantolon, gömlek ve kravata bırakmıştır.

“Örnek alınan Avrupa'nın dışında kalan başka bir medeniyet ve kültür dünyasına mensup olan milletler gibi -meselâ Büyük Petro devri Rusya'sında olduğu üzere- reformların ilk izlenimde geniş halk kitleleri üzerinde psikolojik etki sağlayan şekli tedbirlere II. Mahmud da başvurdu. Kendisinin kılık kıyafetle ilgili düzenlemeleri de bu anlamdadır.”
(Beydilli, 2003)

II. Mahmud'un saltanatının sonlarına doğru yapılan ıslahatlar arasında belki de en önemlisi ve en radikal olanı 17 Haziran 1826 tarihinde gerçekleşmiş olan “Vak'a-i Hayriyye” olarak adlandırılan Yeniçeri Ocağı'nın ilgâ edilmesidir. Yeniçeri Ocağı'nın ilgâsı düşüncesi ve girişimleri, Sultan II. Osman dönemine kadar tarihlenmektedir. Nizamı bozulan Yeniçeri Ocağı harp kabiliyetini kaybetmiş ve devlet nizamının işleminde büyük bir engel teşkil etmeye başlamıştır. Sultan II. Mahmud, amcası Sultan III. Selim, devrinde ordu nizamıyla ilgili girişi-

len ıslahatların sonuç vermemesi ve üstelik bu denemenin Sultan III. Selim'in tahtına ve canına mâl olmasından büyük bir tecrübe edinmişti. Bundan dolayı gerçekleştirmek istediği ıslahat hareketinin mevcut ordu ve ordu nizamıyla mümkün olmadığını düşünmüş ve Yeniçeri Ocağı'nı tamamen ortadan kaldırmıştır.

"II. Mahmud'un, devletin idarî sisteminin Avrupa devletleri gibi merkezîyetçi bir düzeye getirilmesini ve bütün devlet kurumlarının zamanın şartlarına uygun biçimde yeniden inşasını hayatta kalmanın bir zarureti diye görmesi her şeyden önce yeni bir askerî yapılanmayı da beraberinde getirmekte, bütün bunların karşısında en önemli engel olarak duran Yeniçeri Ocağı'nın ilgasını kaçınılmaz kılmaktaydı." (Beydilli, 2012)

Yeniçeri Ocağı'nın ilgâsıyla birlikte yine ocağa bağlı olarak faaliyet gösteren askerî bando niteliğinde olan Mehterhane kurumu da kapatılarak dağıtılmıştır.

1. Değişimin İlk Adımları: Muzika-yi Hümâyun

Mehterhane'nin kapatılmasıyla birlikte yeni bir bando ve müzik kurumu ihtiyacı hasıl olmuş ve Sultan II. Mahmud, Avrupai tarzda faaliyet gösterecek bir bando oluşturmak istemiştir. Bunun için İtalya'dan bando şefleri ve çeşitli alanlarda faaliyet gösterecek mûsikîşinasların getirilmesi kararlaştırılmıştır.

"1826 yılında Mehterhâne kapatıldıktan sonra Sultan II. Mahmud bir askerî mûsikî geliştirmek istemiş ve İtalya'dan mûsikîşinaslar getirtmeyi kararlaştırmıştı. Padişah bunun için çok acele ediyor, bir an önce çalışmalara başlanılsın istiyordu. Böylece 1827 yılında şimdiki üniversite binasının yerinde bulunan Taşkaşla'da "Muzika-yi Hümâyun" kuruldu. Kendi yapısı içinde Türk ve Batı mûsikîsi öğretimi yapacaktı. İlk kez "Bando" kurulmuş ve başına MANGUEL getirilmişti. Bir yıl sonra 1828 yılında GIUSEPPE DONIZETTI davet edildi." (ÖZALP, 2000)¹

Resim 1: Guiseppe Donizetti, Muzika-i Hümâyun üniforması ile

1 Guiseppe, Donizetti, 6 Kasım 1788 tarihinde İtalya'da doğdu. Özel mûsikî dersleri alarak kendisini yetiştirdi, herhangi bir konservatuvarda okumadı. I. Napolyon'un hizmetine girerek onun bandosunda savaflara katıldı. Napolyon'la birlikte Elbe Adası'nda bulundu. Waterloo Savaşı'ndan sonra (1815) ülkesine döndü. Sultan II. Mahmud'un çağrısı üzerine 17 Eylül 1828 tarihinde İstanbul'a geldi. 1829'da "Mahmudiye" 1843'te "Mecidiye Marşı"ni besteledi. Leylâ Hanım'ın hatıralarında belirttiğine göre hem Muzika'da hem de sarayda bando takımları kurmuş, İtalya'dan pek çok bando sazi getirtmişti. İyi bir mûsikîşinas olan Donizetti hayli eser bestelemiştir. Daha sonra kendisine "Paşa"lık rütbesi verilmiş ve bulunduğu görevde 28 yıl kalmıştır. Beyoğlu'nda Tepebaşı ile Tünel Caddesi'ni birbirine bağlayan Asmalımescit Sokakı'nda oturmuş, 12 Şubat 1856 tarihinde 68 yaşında ölmüş, Sultan Abdülmecid büyük bir cenaze töreni yaptırılmıştır.

“Muzika-yi Hümâyün’un kurulmasıyla birlikte Osmanlı sarayında tam anlamıyla bir Batı rüzgârı esmeye başlamıştır. Enderûn’dan seçilen öğrenciler eğitime başlanmış ve bunun için kurumun başına geçen Donizetti (**Resim 1**), hâlihazırda kullanılan nota sistemi olan Hamparsum sistemini öğrenmiş ve Batı notasıyla birlikte mukayeseli olarak öğretmiştir. Sarayda Batı müziği enstrümanlarından oluşan bir bando kurulmuş ve çeşitli marşlar bestelenmeye başlamıştır.

Sultan Abdülmecid’in saltanatı sırasında Batı müziği sarayın resmî müziği olmuş ve klasik Türk müzikisi yerini Batı müziğine bırakmıştır. Şehzadeler ve hanım sultanlar piyano, viyolonsel ve keman çalıp besteler yapmışlar; saraya çağırılan hocalar eşliğinde müzik, resim ve edebiyat dersleri almaya başlamıştır (**Resim 2**).

Osmanlı İmparatorluğu, reform ve ıslahatların getirdiği yenilik ruhuyla ilerlerken yapılan reformlar halk nezdinde karşılık bulmaya başlamıştır. Osmanlı İstanbul’unda performans göstermeleri için yurt dışından müzisyenler

Resim 2: Halife Abdülmecid Efendi’nin “*Haremde Beethoven*” adlı tablosu.

davet edilmiş;² operalar, operetler, konser ve resitaller verilmeye başlanmıştır. Cumhuriyet döneminde de isim değişiklikleri ile varlıklarını sürdürecekteler olanlar ile birlikte yeni müzik cemiyetleri, saz heyetleri ve müzik okulları kurulmaya başlamıştır.

1.1. Dârü’l-feyz-i Mûsikîden Üsküdar Mûsikî Cemiyetine

Edhem Bey’in girişimleriyle 1915 yılında Ali Şâmil Paşa’nın konağında kurulan Dâr’ül-feyz-i Mûsikî Cemiyeti, Anadolu Mûsikî Mektebi adıyla kurulmuş ve daha sonradan günümüzde hâlen faaliyet göstermekte olan “Üsküdar Mûsikî Cemiyeti” olarak adlandırılacak olan cemiyete dönüşmüştür.³ Türk Mûsikîsinin Ali Rifat Çağatay, Emin Ongan (**Resim 3**), Selahattin Pınar, Halil Can gibi meşhur sanatçıları Üsküdar Mûsikî Cemiyetinde çalışmalarını sürdürmüşlerdir.

Resim 3: Üsküdar Mûsikî Cemiyeti’nde Emin Ongan yönetiminde gerçekleşen bir konser

2 Sultan Abdülmecid’in saltanatı esnasında, 1847 yılında İstanbul’a davet edilen Macar piyanist ve besteci Franz Lizst Çırağan Sarayı olmak üzere İstanbul’un muhtelif yerlerinde konserler vermiştir.

3 Benz. Dr. Nazmi Özalp Türk Müzikisi Tarihi, Cilt, s:77.

1.2. Müzik Eğitimi Kurumsallaşıyor: Dârü'l-elhân

1917 yılına gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu'nun halen resmî bir müzik okulu bulunmamaktaydı. Bu sebeple müzik alanında yapılmak istenen reformların hayata geçirilmesi için modern bir eğitim anlayışı ve profesyonel anlamda sanatçılar, öğretmenler yetiştirecek; eğitimde sürekliliği sağlayıp kurumsallaşma hedefini gerçekleştirebilecek bir kurumun hayata geçirilmesi ihtiyacı vardı. İlk girişim 1914 yılında tiyatro eğitimi vermek için kurulmuş olan Dârü'l-bedâ'î'ye bağlı müzik bölümünün genişletilip tek başına bir müzik okulu olması için 1916 yılında Abdülkadir Töre öncülüğünde hazırlanıp Maârif Nezâretine sunulmuş olan rapordur. Abdülkadir Töre'nin hazırlanmasına öncülük ettiği bu rapor Maârif Nezâreti tarafından onaylanmış ve Dârü'l-elhân'ın kurulması için bir heyet refakatinde gereken çalışmalara başlanmıştır.

“İlk toplantıda oluşturulan mûsikî encümeni, Dârü'l-elhan'ın açılması için gerekli olan tâlîmatname ve programı büyük bir titizlikle hazırlamışlardır. Maddeler incelendiğinde okulda verilecek mûsikî eğitimiyle ilgili her ayrıntının düşünüldüğü gö-

rülmektedir. Mûsikî encümeni tarafından yazılan tâlîmatname ve program, aralarında Abdülkadir Bey'in de bulunduğu mülkiye ve maârif dâiresi mensubu bir şûra tarafından gerekli düzeltme ve ilaveler yapıldıktan sonra o dönemki bakanlar kurulunun onayına sunulmuştur.” (ÖZDEN, 2018)

10 Ocak 1917 tarihinde kadın ve erkekler bölümleri olmak üzere iki ayrı binada eğitim faaliyetlerine başlayan Dârü'l-elhânın erkekler bölümü savaş yıllarında beklenen gelişmeleri gösteremediği için 1918 yılında kapatıldı. Kadınlar bölümü ise 1917 yılından 1923 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. 14 Eylül 1923 tarihinde Batı müziği programını da içerisine alarak eğitim programında değişikliğe gitmiştir. Dârü'l-elhân'ın Batı ve Türk mûsikîsi bölümlerinde ders vermiş kişiler arasında Mesut Cemil Bey, Cemal Reşit Bey, Edgar Manas ve Rauf Yekta Bey gibi dönemin meşhur isimleri bulunmaktadır (**Resim 4**).

Cumhuriyet'in ilanından sonra Dârü'l-elhân, dönemin İstanbul Valisi Ali Haydar Yuluğ'un çabalarıyla tekrar açılmıştır. Dârü'l-elhân 9 Aralık 1926 tarihinde İstanbul Belediyesi bünyesinde İstanbul Belediye Konservatuvarı ismiyle yeniden yapılanmak üzere kapatılmıştır.

Resim 4: “Konservatuvar Açıldı” haberi. “Geçen cuma resmî küşâdî icrâ edilen konservatuvarımızın muallim ve muallimleri bir arada.”

2. Yeni Sosyete Yeni Devlet: Cumhuriyet Kuruluyor

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet'in ilanından sonra yapılan Cumhuriyet Halk Partisi 4. Büyük Kurultayı'ndaki konuşmasında “Yeni Sosyete yeni devlet.” diyerek Cumhuriyet döneminin idare anlayışını açık bir şekilde ifade etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde olduğu gibi klasik Türk müzikisi yerini Batı müziğine bırakmış ve yeni rejimin müziği olmuştur. 1924 yılında Ankara'ya taşınan Muzika-yı Hümayun, “Riyâset-i Cumhuriyet Filarmoni Orkestrası” ve “Riyâset-i Cumhuriyet Fasıl Heyeti” olmak üzere yeniden yapılandırılmıştır. Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte bir eğitim seferberliği gerçekleşmiş ve birçok öğrenci, çok sesli müzik eğitimi alıp Türkiye'de müzik ve sanat alanında atılacak adımlarda öncü olmaları için devlet bursuyla tahsillerini tamamlamaları üzere yurt dışına gönderilmiştir. Bu isimler arasında ilerleyen yıllarda “*Türk Beşleri*” olarak adlandırılan sanatçılardan Ahmet Adnan Saygun, Ulvi Cemal Erkin ve Necil Kazım Akses gibi isimler yer almaktadır.

2.1. Türk Müzikisine Kısa Bir Ara; “Alaturka Müsikî'ye Elvedâ”

Osmanlı'dan bu yana esen Batı müziği rüzgârları Cumhuriyet döneminde de etkisini sürdürmüş ve Türk müzikisinin yasaklanmasına kadar gidecek olan süreci başlatmıştır (**Resim 5**). Yeni Cumhuriyet'te çağdaşlığı ve modernliği temsil eden çok sesli Batı müziği icra edilmeli ve yeni rejimin müziği olarak kabul edilmelidir. Bu meyanda Türk müziğinin icrasının ve eğitiminin yasaklandığı bir müzikî inkılabı süreci başlamıştır. 1926 yılında Dârü'l-elhân'daki Türk müziği bölümünün kapatılması süreciyle başlayan müzikî yaşağını; müzikî eğitimi ve icrasının da yasaklanması

Resim 5: Yeni Ses Gazetesi'nin 26 Ekim 1926 sayılı baskısının “Alaturka Müsikî'ye Elvedâ” başlıklı yazısı

süreci takip etmiştir. 1934 yılına gelindiğinde ise Türk müziğinin radyolarda yayınlanması da yasaklanmıştır. 1936 yılına kadar sürecek olan bu yasaklamalar, müzikînaslar arasında günümüzde geçerliliğini halen sürdürmekte olan ihtilafların oluşmasına sebep olacaktır.

2.2. İstanbul Belediye Konservatuvarı

1927 yılında kurulan İstanbul Belediye Konservatuvarı Cemal Reşit Rey müdürlüğünde Batı müziği alanında çağdaş ve modern bir eğitim veren bir kurum hâlini almıştır. Konservatuvar bünyesinde kurulan çeşitli orkestralarla birlikte konserler düzenlenmeye başlamış ve düzenlenen bu konserler büyük ilgi görmüştür. Hüseyin Sadettin Arel'in müdürlük yaptığı yıllarda ise Türk müziği bölümü tekrar açılmış ve Türk müzikisi icra heyeti kurulmuştur (**Resim 6**). 1986 yılında “İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı” adını alan kurum günümüzde eğitim faaliyetlerine devam etmektedir.

Resim 6: İstanbul Belediye Konservatuarı

2.3. Ankara Devlet Konservatuarı

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden bir yıl sonra Türkiye Cumhuriyeti'nde çok sesli müziğin yaygınlaşması ve bu alanda performans gösterecek sanatçıların yetiştirilmesi için başlangıçta Ankara'da "Mûsikî Muallim Mektebi" adıyla kurulan okulun, 1934 yılında gerçekleşen Müzik Kongresi'nde oluşturulan raporlara dayanarak bir konservatuvara dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır (Resim 7). Bu dönüşüm ve yapılanma için Almanya'dan getirtilen Paul Hindemith isimli besteci ve orkestra şefinin sunduğu raporlara göre yapılandırılıp 1936 yılında Ankara Devlet Konservatuarı ismiyle eğitim vermeye başlamış ve ilk mezunlarını 1941 yılında vermiştir. Hacettepe Üniversitesine bağlanan konservatuvar günümüzde

Resim 7: Ankara Devlet Konservatuarı'nın ilk binası

"Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuarı" ismiyle eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir. Ankara Devlet Konservatuarında yetişen ünlü sanatçılarımız arasında Suna Kan, Fazıl Say gibi isimler bulunmaktadır.

2.4. İ.T.Ü. Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuarı

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Batı müziği, tiyatro ve bale gibi sanatların eğitimleri üniversite statüsünde kurulmuş olan konservatuvarlarda verilmeye başlamıştır. Türk müziği eğitimi ise yasaklanmış ve bu alandaki eğitim faaliyetleri dernek ve cemiyet statüsündeki kuruluşlarda sürdürülmeye çalışılmıştır. Türk mûsikîsi eğitimi yasaklı olmasına rağmen eğitim faaliyetleri İstanbul Belediye Konservatuarı, Üsküdar Mûsikî Cemiyeti, Hüseyin Sadettin Arel'in kurduğu İleri Türk Mûsikîsi Konservatuarı gibi çeşitli cemiyet ve dernek statüsündeki kuruluşların yönetimi altında devam etmiştir.

Uzun dönem yasaklı olan Türk müziği eğitimi, Türk müziğinin *Demokrat Parti* döneminde tekrar rağbet görmesiyle birlikte yeniden ivme kazanmaya başlamış ve 1975 yılına gelindiğinde "Türk Müziği Devlet Konservatuarı" ismiyle kurulmuştur. İlk olarak Millî Eğitim

Resim 8: İstanbul Türk Müziği Konservatuvarı'nın ilk binası

Bakanlığına bağlı olarak kurulan kurum 1976 yılında eğitime başlamıştır (**Resim 8**). 1982 yılında Yüksek Öğretim Kurumu bünyesine alınıp “Devlet Konservatuvarı” statüsünü kazanmıştır. Cumhuriyet döneminin kurulan ilk Türk müzik devlet konservatuvarı olmuştur. Kurulduğu ilk yıllarda Ercüment Berker, Alaeddin Yavaşca, Cevdet Çağla, Cüneyd Orhon, Bekir Sıtkı Sezgin, Münir Nurettin Selçuk gibi Türk müziğinin efsane isimlerinden oluşan eğitim kadrosu ile Türk müziği eğitiminde altın çağı yaşattır. Günümüzde İstanbul Teknik Üniversitesine bağlanan kurum eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir.

2.5. İstanbul Radyosu

Türkiye'nin radyo yayıncılığına adım atışı, 6 Mayıs 1927 tarihinde faaliyete geçen TRT İstanbul Radyosu'nun kurulmasıyla başlamıştır. TRT İstanbul Radyosu, Türkiye'nin ulusal ve resmî yayın yapan ilk radyo istasyonu olması bakımından büyük öneme sahip olmuştur. Başlangıçta kısıtlı bir kitleye hitap eden radyo, teknolojinin zaman içerisinde gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte Türkiye'nin her yerine ulaşmıştır.

TRT İstanbul Radyosu; çeşitli müzik türlerinden haberlere, kültürel programlardan eğitici

içeriklere kadar geniş bir program yelpazesi sunmuştur. Başlangıçta genellikle müzik ağırlıklı olan yayınlar zamanla haber, drama, edebiyat ve tartışma programları da içermeye başlamıştır. TRT'nin kuruluşuyla birlikte başlayan süreçte radyo yayıncılığı hızla gelişmeye başlamış ve ülkenin en önemli iletişim araçlarından biri haline gelmiştir. Yine İstanbul Radyosu bünyesinde “Telsiz Telefon Stüdyo Alaturka Müzik Heyeti” ve “Telsiz Telefon Stüdyo Orkestrası” isimleriyle kurulan icra heyetleriyle müzik yayınları ve neşriyatlarına başlanmıştır. TRT İstanbul Radyosu icra heyetinin kurulmasının ardından ülkenin farklı şehirlerinde birçok icra heyetleri, orkestralar ve topluluklar kurulmuş ve günümüzde bu toplulukların sayısı 28'e ulaşmıştır.

TRT İstanbul Radyosu, icra heyetinde görev alan sanatçılar için âdeta bir eğitim kurumuna dönüşmüş ve Türk müziğinin efsane olarak anılan sanatçıların yetişmesine imkân sağlamıştır.

“İstanbul Radyosu, ilk yıllarda personel ihtiyacını Ankara Radyosundan nakillerle kapatmaya çalışıyordu. İstanbul Radyosu'na gelen sanatçılar, aynı zamanda hocalık da yaparak radyonun bir “okul” olmasını sağladı. Sanatçıların kadrolu olmaması programların sürekliliği açısından sorun teşkil ediyordu. Bu yüzden Cevdet Çağla ve Mesut Cemil, radyonun ilk sözleşmeli personel ekibini oluşturdu: Alaaddin Yavaşca, Arif Sami Tokar, Afife Edipoğlu, Mustafa Çağlar, Akile Artun, Ekrem Kongar, Can Akşit, Necmi Rıza Ahıskan, Safiye Ayla ilk sözleşmeli personeller arasındaydı.” (ARI, 2015)

3. Genç Cumhuriyet'in Yeni Sanatçıları

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yapılmaya başlanan ıslahat ve reform hareketlerinden alınan gelenek ve mirasla yeni ilan edilen Cumhuriyet'in kurmuş olduğu konser-

vatuvar ve eğitim kurumlarında yetişen Batı müziği ve Türk müziği sanatçıları hem yurt içinde hem de yurt dışında yüksek performans göstererek uluslararası alanda söz sahibi olmuşlardır. Türkiye'deki müziğin gelişimi, kurumsallaşmasını tamamlayarak Türk sanat hayatına yön vermiştir.

Mesud Cemil, 1902 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası kendisi gibi Türk müzikisinin en önemli sanatçılarından biri olan Tanburî Cemil Bey'dir. Küçük yaştan itibaren kemençe, lavta ve tanbur dersleri almıştır. İlerleyen dönemlerde Şerif Muhittin Targan viyolonsel öğrencisi olmuştur. **(Resim 9)**. Eğitim hayatını ise Almanya'da Berlin Stern Konservatuvarında devam ettirir. Burada da viyolonsel dersleri alır. 1924 yılında eğitim hayatını maddî zorluklar ve geçirdiği hastalıklardan dolayı yarıda bırakarak İstanbul'a döner.

Resim 9: Mesud Cemil viyolonseli ile

"1925 yılında Darüelhanîda tanbur; nazariyat ve solfej hocalığına başlar ve bu kurumun konserlerine tanbur; kemençe, yaylı tanbur ve viyolonsel icracısı olarak katılır. 1930'lu yıllarda Pathe, Polydor ve Columbia plak şirketlerinde plak doldurmaya başlar. Tanbur ve viyolonsel icra ettiği bu plakların yanı sıra Münir Nureddin Selçuk, Lale-Nerkis hanımlara plaklarında tanburu ile refakat de etmiştir. Aynı yıllarda İstanbul ve Ankara radyolarının kuruluşunda da önemli bir yeri olan Cemil, bu kurumda 70'li yıllara kadar önemli bir yer olmuştur. Radyoda spikerlik ve program sunuculuğunun yanı sıra tanburu ve viyolonseli ile de Vecihe Daryal ve Ruşen Ferit Kam ile icra heyetinde yer almıştır. Mesud Cemil, 31 Ekim 1963'te lösemi hastalığından hayatını kaybetmiştir." (Kocaman, 2022)

Cumhuriyet döneminin en önemli bestekâr ve ses sanatçılarından biri olan **Münir Nurettin Selçuk**, 1900 yılında İstanbul'da doğmuştur. 15 yaşına geldiğinde Darü'l-feyz-i Mûsikî Cemiyetinde müzik öğrenimine başlamıştır. İlerleyen yıllarda Dârü'l-elhân'a girerek müzik eğitimine devam etmiştir. 1923 yılında Muzika-yi Hümayun'da hoca olarak yer almış ve sonradan Riyâset-i Cumhur Mûsikî heyetinde ses icracısı olarak görev almıştır. Münir Nurettin Selçuk'un ses eğitimi almak amacıyla 1928 yılında Paris'e yaptığı seyahatlerde Avrupa'da görmüş olduğu "Bel Canto" gibi şan tekniklerinden etkilenmiştir. Bunu eski okuma üslubuyla

Resim 10: Münir Nurettin Selçuk

birleştirerek kendi üslubunu ortaya koymuştur. (O'Connell, 2022)

Yine 1928 yılında "Sahibinin Sesi" firmasıyla taş plak kayıtları yapmış ve büyük bir plak arşivi oluşturmuştur. 1930 yılında Türk müziği tarihinde ilk kez solist olarak Ses Tiyatrosu'nda konser vermiş ve yine ilk kez koro eşliğinde şarkı söylemiştir. 27 Nisan 1981 tarihinde hayatını kaybetmiştir (**Resim 10**).

Ali Rifat Çağatay, İstanbul'da dünyaya gelmiştir. II. Meşrûtiyet'in ilanından sonra kurmuş olduğu Şark Mûsikîsi Cemiyetinde başkanlık yapmıştır. İlerleyen yıllarda Dârü'l-elhân ve Üsküdar Mûsikî Cemiyetinde hoca olarak görev almıştır. (ÖZCAN, 1993) 1921 yılında Mehmed Âkif Ersoy tarafından yazılan *İstiklâl Marşı*'nin ilk bestesini yapmıştır. Türk müziği geleneksel icrasında bulunmayan orkestra şefliğini Türk müziği orkestrasında ilk defa kullanıp bizzat şef olarak konser yönetmiştir (**Resim 11**).

Resim 11: Ali Rifat Çağatay

Resim 12: Cemal Reşit Rey piyanosunun başında

Türk Beşleri olarak adlandırılan isimlerden biri olan **Cemal Reşit Rey**, 1904 yılında Kudüs'te dünyaya gelmiştir. Çocukluk yaşlarından itibaren piyano çalmaya başlamış ve klasik Batı müziğiyle yakından ilgilenmiştir. 1913 yılında Paris'e ardından Cenevre'ye taşındıklarından dolayı müzik eğitimini burada devam ettirmiş ve tamamlamıştır. Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra Türkiye'ye dönerek Dârü'l-elhân'ın Batı müziği bölümünde hoca olarak çalışmaya başlamıştır. Türkiye'de Batı müziğinin altyapısının oluşması için yapılan çalışmaların içinde yer almıştır. Türk müziği ile Batı müziğini bir şekilde sentezleyerek kurduğu oda müziği orkestraları ve yaylı saz gruplarıyla uzun yıllar konserler vermiştir. Cumhuriyet'in 10.yılı için *10.Yıl Marşı*'ni bestelemiştir (Resim 12).

Leyla Gencer, 1928'de İstanbul Polonezköy'de doğmuştur. İtalyan Lisesini bitiren Leyla Gencer, İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarında şan eğitimi almıştır. Konservatuvar yıllarında Cemal Reşit Rey'in öğrencisi olmuştur. Buradaki eğitimini yarıda bırakarak Ankara Devlet Konservatuvarında ders vermesi için Türkiye'ye gelen İtalyan soprano Giannina Arangi-Lombardi ile çalışmak için oraya gitmiş ve eğitimini tamamlamıştır. Leyla Gencer Ankara'ya geldikten sonra Devlet Operası'nda korist olarak görev almaya başlamıştır. Leyla Gencer'in kariyeri, dünyaca ünlü opera salonlarındaki performanslarıyla üst düzeye çıkmıştır. La Scala, Metropolitan Opera, Covent Garden gibi dünyanın önde gelen sahnelerine çıkarak Donizetti, Verdi, Bellini gibi bestecilerin eserlerinde performanslar sergiledi (**Resim 13**). Özellikle "*Lucia di Lammermoor*," "*Norma*," "*Tosca*" gibi opera eserlerinin başrollerindeki yorumlarıyla sanat dünyasında büyük beğeni topladı.

Resim 13: Leyla Gencer

Türk Beşleri olarak bilinen sanatçılarımızdan bir diğeri olan **Ahmet Adnan Saygun**, 1907 yılında İzmir'de doğmuştur. Türk müziğinin modernleşmesi projesi ışığında Türk halk müziği, Türk sanat müziği ve Batı müziği formlarını sentezleyen eserler besteleyerek önemli bir rol oynamıştır. Bestelediği eserler arasında uluslararası alanda ses getiren "*Yunus Emre Oratoryosu*," "*İnci'nin Kitabı*" adlı eserleri bulunmaktadır.

Saygun, müzikoloji alanında da önemli çalışmalarda bulunmuş ve Türk müziği tarihi üzerine araştırmalar yapmıştır. Ayrıca Türkiye'de müzik eğitimi alanında reformlar yapılmasına öncülük etmiş ve yeni Cumhuriyet'in müzik politikalarının temsilcilerinden biri olmuştur. Birçok genç müzisyenin yetişmesinde emeği vardır. Ahmet Adnan Saygun'un (**Resim 14**) çalışmaları; Türk müziğinin modernleşmesini ve uluslararası alanda tanınmasını sağlamıştır.

Resim 14: Ahmet Adnan Saygun

3.1. Kültürler ve Müziklerarası Etkileşim

İstanbul Radyosunun kurulması ve televizyon yayınlarının başlamasıyla birlikte artan çeşitlilik sonucunda insanlar, farklı müziklerle tanışma fırsatı bulmaya başlamıştır. 1950'li yıllardan itibaren özellikle Amerikan popüler müziği, radyo yayınlarında daha fazla yer almaya başlamıştır. Rock and roll, caz ve pop gibi içerisinde genellikle basit melodi yapıları, tekrar eden nakaratlar, dans edilebilir ritimler ve kolay hatırlanabilen sözler barındıran, tüketilmesi daha kolay olan müzik türleri yaygınlaşmaya başlamıştır. "İkon" olarak adlandırılacak "solist sanatçı", "diva" gibi kavramlar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Yine bu dönemde Türk müziği, Türk halk müziği, Batı müziği ve popüler müzikler arasında sentezler yapılmış ve yapılan bu sentezler "Arabesk" gibi birçok farklı müzik türünün oluşmasında rol oynamıştır. Arabesk müziğin ilk örnekleri 1950'lerdeki göç dalgaları, kentlerdeki nüfus artışları ve bunlara bağlı olarak oluşan ekonomik zorluklar sebebiyle şehirlerdeki gecekondu mahallelerinde yaşayan işçi sınıfının yaşadığı sorunların ve kendilerini ifade etme ihtiyaçlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Toplumsal dışlanmışlığı ve ekonomik zorlukları ifade eden bir araç olarak kullanılan arabesk müzik; dönemin entelektüel çevreleri tarafından şiddetle eleştirilmiş ve "alt kültür" olarak nitelendirilmiştir. Buna rağmen arabesk müziğin halk nezdindeki popülerliği giderek artmış ve Türk müzik kültürünün bir parçası haline gelmiştir.

İstanbul Radyosunun yetiştirdiği sanatçılardan biri olan **Zeki Müren**; 2 Ocak 1931 tarihinde Bursa'da doğmuştur. 1950 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisinde öğrenciyken TRT İstanbul Radyosunun açmış olduğu

Resim 15: Zeki Müren

solist sınavını kazanarak İstanbul Radyosunda sanatçı olarak görev almaya başlamıştır. İstanbul Radyosunda görev aldığı süre içerisinde doldurmuş olduğu plaklar ve icrada bulunduğu neşriyatlar sayesinde ülke genelinde tanınmaya başlamıştır. Yine bu dönemde Zeki Müren birçok filmde rol almıştır. Ayrıca bireysel sahne çalışmalarında yaptığı yeniliklerle kendi imajını oluşturmuş, (**Resim 15**) Türkiye'deki müzik değişiminin öncüsü konumuna yükselmiştir. Kendisinden sonraki sanatçılara rol modellik yaptığı gibi "Sanat Güneşi" "Paşa" olarak anılarak popüler müzik ikonlarından biri hâline gelmiştir.

Profesyonel müziğe ilk adımını İstanbul Radyosunda atan diğer bir sanatçı olan **Orhan Gencebay**, 4 Ağustos 1944 tarihinde Samsun'da doğmuştur. Çocukluğundan itibaren bağlama, keman ve mandolin dersleri alan Gencebay ilerleyen yıllarda çeşitli müzik cemiyetlerinde enstrüman icracısı olarak müzik hayatına devam etmiştir. Özellikle bağlama çalmaya karşı olan yeteneğini değerlendirmek ve profesyonel müzik kariyerine başlamak için başvurmuş olduğu İstanbul Radyosu bağlama

Resim 16: Orhan Gencebay Hint enstrümanı Sitar ile

icracısı sınavını kazanarak profesyonel kariyerine başlangıç yapmıştır. Kısa süre sonra İstanbul Radyosundaki görevinden istifa eden Gencebay, serbest çalışmalar olarak adlandırıldığı bireysel müzik ve sinema çalışmalarına başlamıştır.

Orhan Gencebay, kendi müzik anlayışını oluştururken geleneksel Türk müziği formlarını benimsemiş olmasına rağmen yenilikçi yaklaşımlarla günümüz müziğine yol gösteren örnekler ortaya koymuştur. Dünya müziğine ait farklı enstrümanlar kullanmış, **(Resim 16)** geleneksel makamları ve ritimleri alarak kendi müzikal sentezini oluşturmuştur. Besteleri, karmaşık makam yapıları barındırırken aynı zamanda halk ve arabesk müziklerin unsurlarını da kullanmıştır.

Türk müziğinde uygulamış olduğu yenilikçi yaklaşımlar ve denemeler birçok genç müzisyeni ve besteciye etkilemiş ve Türk müziğinin evrimine ilham vermiştir. Sanatçının eserleri, Türkiye'nin çeşitli dönemlerindeki toplumsal değişimlere ve dönüşümlere yanıt vermiş ve bu süreçlerde toplumsal kimlik oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca "Orhan Baba" olarak sevenleri tarafından isimlendirilen Gencebay'ın müziği, Türk toplumunda duygusal ve kültürel bir bağlam oluşturmuş, müziğin toplumsal işlevi üzerinde derinlemesine bir

etki bırakmıştır. Tıpkı Müslüm Gürses, Ferdi Tayfur, İbrahim Tatlıses, Hakkı Bulut gibi.

3.2. İstanbul'da Esen Bir Anadolu Rüzgârı: Anadolu Rock

1960'lardan sonra değişen ve gelişen müzik ticarî bir boyut kazanmış ve dünya çapında bir endüstri halini almıştır. Toplumun beklentileri ve ihtiyaçları doğrultusunda gelişen müzik türleri ve popüler kültür olduğu gibi onları temsil eden sanatçılar da sahnelerde yer almaya başlamıştır.

1950'lerden itibaren Türk müziği çeşitlenmeye başlamış ve dönemsel olarak farklı türlerin popüler hale gelmesine tanık olmuştur. Bu türlerden biri de Amerikan rock müziğidir. 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'deki kültürel değişime yön veren gençler arasında popülerlik kazanmaya başlamıştır. Rock ve diğer alternatif müzikler artık kulüplerde, gazinolarda ve diğer eğlence mekânlarında yer bulduğu gibi çeşitli müzik grupları da ortaya çıkmıştır.

Barış Manço, Erkin Koray ve Cem Karaca gibi sanatçıların girişimleri ve denemeleriyle birlikte rock müzikte kullanılan enstrümanlar ve armonik altyapılar, geleneksel Türk müziğiyle harmanlanmış ve yeni bir müzik türü olan "Anadolu Rock" meydana gelmiştir. Anadolu rock ismini alan bu türle birlikte ortaya bu sanatçılar geleneksel halk müziğindeki tema ve öğeleri kullanarak âdeta modern halk ozanlarına dönüşmüşlerdir. Şarkılarının sözleri gelenekteki aşıklık ve ozan figüründen alınan ilhamla destansı hikâyeler, öğütler ve nasihatler gibi toplumsal mesajlar barındırmıştır. Halk tarafından büyük bir ilgiye mazhar olan bu müzik türü 1960-1970'li yıllar arasında en popüler zamanını geçirmiştir.

Anadolu rock sanatçılarının arasındaki en önemli isimlerden biri olan **Barış Manço**, 2 Ocak 1943 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Lise yıllarında müziğe başlamasıyla birlikte dönemin en popüler müzik türü olan rock'ın roll'a ilgi duymaya başlamış ve çeşitli müzik gruplarında bu müziği icra etmiştir.

1960'ların sonlarına kadar çeşitli müzik gruplarında sanatını sürdürmüş olan Manço, 1970'li yılları geldiğinde tarz değişikliğine giderek müzik tarzını değiştirmiş ve solo projelere yer vermeye başlamıştır. Yapmış olduğu bu tarz değişikliği sonucunda geleneksel Türk kültüründeki motifleri kendi müzikal unsurlarıyla birleştirerek kendi imajını ve tarzını oluşturmuştur (**Resim 17**). Müziğinde dinleyicisine kültürel referans sağlayabilmesi adına halk kültürü ve edebiyatından faydalanmış, birçok türküyü kendi tarzıyla yorumlamıştır. “*Dağlar Dağlar*” isimli şarkısında Cüneyd Orhon'un kemencesi duyulmaktadır. Türk kültürüne yapmış olduğu hizmetler bağlamında modern bir halk ozanı olarak anılmış ve “Devlet Sanatçısı” ünvanına layık görülmüştür.

Resim 17: Barış Manço

3.3. Kültürlerarası Etkileşimin Meyvesi; Türk Popüler Müziği

Son yüzyılın en popüler ve en meşhur müzik türlerinden biri olan pop müzik, zaman içerisinde edindiği gelişim ve popülerlikle birlikte büyük bir endüstriye dönüşmüştür. Sahip olduğu içerik bakımından ise toplumların tüketim ve beğeni alışkanlıklarına göre şekillenerek değişiklik göstermiştir.

Biçim ve içerik bakımından basit, heyecan uyandıran melodik yapılar ile hafızada kolay yer edebilecek sözler barındıran pop müzik; değindiği aşk, sevgi, eğlence gibi toplumsal ve gündelik konularla birlikte zaman içerisinde geniş bir dinleyici kitlesine sahip olmuştur. 1950'li yıllardan itibaren Türk müzik hayatında yer edinmeye başlayan pop müzik zaman içerisinde birçok alt türün ve müzik akımlarının oluşmasına temel sağlamıştır. 1970-1980'li yıllara geldiğinde sosyal ve siyasî değişimlerle birlikte büyük bir ivme kazanmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak birçok sanatçı ve grup yükselişe geçerek dönemin simgeleri hâline gelmişlerdir. Böylece Türk pop müziği altın çağını yaşamaya başlamıştır. Ticarî kaygılarla birlikte albüm ve kayıt piyasasına “Hit” olarak adlandırılan parçalar sunulurken sanatçılar arasında âdeta bir rekabet oluşmuştur.

İnternet çağının getirdiği teknolojik gelişmelerle birlikte Türk pop müziği endüstrisinde bir dönüşüm yaşanmaya başlamış ve özellikle 1990'lı yıllardan günümüze kadar olan süreçte Türk pop müziği giderek uluslararası boyuta taşınmış ve küreselleşme yoluna gitmiştir. Ajda Pekkan, Sezen Aksu, Tarkan, Sertab Erener gibi Türk sanatçılar ve gruplar yurt dışında konser turnelerine çıkmış, müzik videoları ve albümleri uluslararası platformlarda yer edilerek Türk pop müziğini temsil etmişlerdir.

Resim 18: Sezen Aksu

Türk pop müziğinin simgelerinden biri olan **Sezen Aksu**, 1970'li yıllarda ilk çıkış yaptığı günden beri Türk pop müziğini şekillendirmiş ve yön vermiştir. Şarkıcılığının yanı sıra söz yazarlığı ve besteciliğiyle birlikte Türk pop müziğine damga vuran eserlerin üreticisi olmuştur. Bestelediği şarkıları diğer sanatçılara vererek müzik piyasasının ilerlemesi ve gelişmesine katkıda bulunmuştur. Sezen Aksu, Türk pop müziğine yenilikçi bir yaklaşım getirmiş ve kendi stilini üreterek (**Resim 18**) Türk pop müziği tarihinde unutulmaz bir yer edinmiştir. Müzik dünyasının "Minik Serçesi" aynı zamanda yetiştirdiği Sertap Erener, Levent Yüksel, Aşkın Nur Yengi, Emre Altuğ ve Işın Karaca gibi sanatçılarla âdeta bir müzik okulu olmuştur.

Sonuç

Bu çalışmada Osmanlı İmparatorluğu'nda imparatorluğun son dönemlerinde müzik alanında hayata geçirilen ıslahat ve reform çalışmaları hakkında bilgiler verilerek Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadar olan süreçte müziğin geçirdiği aşamalar, kişiler ve kurumlar üzerinden incelenmiştir. Ayrıca bu çalışmalardan alınan ilham ile Türk müziğinin modernleşme süre-

cinin, Cumhuriyet döneminde de devlet politikası olarak devam ettirildiği tespit edilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yüzyılında izlenen müzik politikaları doğrultusunda geleneksel ve modern müziğin sentezlenmesi görülmüştür. Bu doğrultuda Türkiye'de Batı müziği kültürü ve kurumları oluşturulmuştur.

Cumhuriyet'in ilanından sonra yaşanan devrim hareketleri sürecinde Batı müziğinin devlet politikaları nezdinde ön plana alınması ve önceliğin Batı müziğine verilmesi hususu sanatçıların arasında günümüzde de geçerliliğini sürdüren bir tartışmanın konusu olmuştur. Hatta bu tartışma Batı müziği ve Türk müziği kutuplaşmalarına sebebiyet vermiştir. Bununla birlikte 1975 yılına kadar Türk müziği eğitime verilen ara, Türk müziğinin gelişimi ve kurumsallaşmasını duraksatmıştır. Türk Müziği Devlet Konservatuvarının açılmasıyla birlikte pratikler arası dengeler sağlanmaya başlanmış ve ilerleyen yıllarda açılan Türk müziği konservatuvarlarıyla birlikte Türk müziği eğitimi yaygınlaşmaya başlamıştır. Gelişen ve değişen dünyayla birlikte Türk müzik piyasası, dünyaya açılmış ve farklı müzik türleriyle tanışma fırsatı edinmiştir. Türk müziğinin farklı müzik türlerinden etkilenmesiyle birlikte çeşitli akımlar ortaya çıkmış ve Türk pop müziği, arabesk, Anadolu rock gibi özgün müzik türleri ortaya çıkmıştır.

Türkiye'nin geçen yüzyılında müzik kültüründe yaşanan değişimlerin ardında Osmanlı İmparatorluğu'nun başlattığı ve Cumhuriyet döneminde de süregelen modernleşme hedefleri yatmaktadır. Türkiye'nin geçmişten gelen müzikal miras geçen yüzyılda başlayan toplumsal devrimlerle birlikte göz ardı edilmeye başlanmış ve müzik kültürünün modernleşme süreci ile bu süreçteki devrimler birçok tartışmalı sürecin meydana gelmesine sebep olmuştur. Türkiye'deki müzik devrimi, gerçekleştiril-

mek istenen bir modernleşme hareketi olarak kalmamıştır. Türk müziğinin icrasının ve eğitiminin dahi yasaklanmasına kadar varan marjinal hareketlerle birlikte bir kültür devriminden ziyade geçmişle bir hesaplaşma aracı olarak kullanılmış ve geleneksel değerlere karşı başlatılan açık bir isyan halini almıştır. Yapılan bu hatalar, yazının bütününde bahsedilen problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda toplumların benliklerini ve kimliklerini yansıtan en önemli unsurlardan biri olan geleneksel müziğin özgünlüğünü ve çeşitliliğini de erozyona uğratmıştır.

İkinci yüzyıla girdiğimiz bu günlerde Türk müziğine evrensel bir dil kazandırılması ve toplumun farklı kesimlerini bir araya getirmesi amacıyla halk müziği, klasik müzik, pop, rock ve caz gibi birçok farklı müzik türünün bir arada var olduğu bir eğitim ile kültürel ortam sağlanmalı ve desteklenmelidir. Türkiye’de müziğin çağımızın ötesinde bir konum edinebilmesi adına geçmişte yapılan hataların tam aksine geleneksel müziğimiz başta olmak üzere müzik eğitiminin teşvik edilmesi ve müzik eğitimine erişimin kolaylaştırılması sağlanmalıdır. Genç yeteneklerin daha orta öğrenim yıllarında keşfedilmesi ve desteklenmesi için farklı programlar ve burs imkânları da artırılmalıdır. Sahip olunan kültürel mirasın korunması ve geleceğe aktarılması adına mevcut kültürel değerlerin yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Geleneksel müzik formlarımızın, çağdaş dünyada da yer bulabilmesi başlıca hedeflerimizden biri olmalıdır. Müziğimizin uluslararası boyuta taşınıp temsil edilebilmesi için ikinci yüzyılda küresel ölçekte iş birlikleri sağlanarak daha da zenginleştirilmelidir. Farklı kültürler arasında bir köprü oluşturması

amacıyla yerel ve uluslararası sanatçılar arasındaki etkileşim ve iş birliği teşvik edilmelidir.

Cumhuriyet’in ikinci yüz yılında geçmişteki deneyimlerden dersler çıkarılmalı, müziğin nasıl olması gerektiğiyle ilgili bir politika ve vizyon oluşturulması hedeflenmelidir. Öncelik olarak geleneksel olan imparatorluk ve İstanbul’un müziği olarak bilinen klasik Türk müziğimizin korunması hedeflenmelidir. Dünyadaki diğer müzik türlerinin politikalarından uzak bir şekilde objektif, müşterek ve çağımızın gereklilikleriyle birlikte temsil edilmesi amaç edilmelidir. Aksi takdirde başlangıçta olduğu gibi bireysel ihtiraslar ve politikaların sonucu olan yasakların ve dışlamaların tekrar edilmesi muhtemeldir.

Kaynakça

- ARI, B. (2015). *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, “İstanbul Radyosu”*.
- Beydilli, K. (2003). “II. Mahmud”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 27*. Ankara, Türkiye. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi
- Beydilli, K. (2012). “Vaka-i Hayriyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 42*. İstanbul, Türkiye. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi
- Kocaman, E. (2022). *Mesud Cemil’in Tanbur Taksimelerindeki İcra Özelliklerinin Belirlenmesi*.
- O’Connell, J. M. (2022). *Alaturka: Türk Müziğinde Bir Üslup*. Albaraka Yayınları.
- ÖZALP, D. N. (2000). *Türk Müsiki Tarihi I. Cilt*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- ÖZCAN, N. (1993). “Ali Rifat Çağatay”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 8*. İstanbul, Türkiye.
- ÖZDEN, E. (2018). *Arşiv Belgeleriyle Dârüelhan*. s. 102.

Asırlar boyunca tarihin, medeniyetin, finansın ve daha birçok alanın timsali hâline gelen İstanbul'a sinen hafıza, mâziden günümüze diriliğini muhafaza etmeye devam ediyor. Cumhuriyet döneminde de siyasetten tarihe, edebiyattan mûsikîye kadar birçok değer derinlik kazandığı gibi kültür, ekonomi, spor, eğitim, turizm ve daha pek çok unsur bu şehirde biçimlendi. Elinizdeki kıymetli eser "Yüzyılın İstanbul'u" kültürel bir bellek, millî bir tahattur olarak yaşananlara ışık tutuyor. Bu bellekte arkeolojiden sahaflığa, güzel sanatlardan sosyo-mekânsal değişime kadar geniş bir yelpaze yer alıyor.